

CTIBOR NEČAS

SLOVANSKÁ HOSPODÁŘSKÁ VZÁJEMNOST V ROZPORECH SKUTKŮ A SLOV

Od 70. let 19. stol. a zvláště pak od přelomu minulého a našeho století začaly české banky a jiné peněžní ústavy, zejména pražská pojišťovna Slavia, uplatňovat svou obchodní aktivitu nejenom doma, ale také v okrajových oblastech Rakousko-Uherska. Postupně pak rovněž za jeho jihovýchodními i severovýchodními hranicemi. K příznačným rysům teritoria, které se nacházelo v uvedených oblastech nebo v jejich bezprostředním sousedství, patřila poměrně nízká cena zemědělské půdy, bohatství nejrůznějších surovin, málo rozvinutá industrializace, nedostačující úvěrová soustava a levná pracovní síla tamní, převážně slovanské populace.¹

Reprezentanti českého peněžnictví, až na ojedinělé výjimky, stavěli na odív slavinitu svých obchodních programů. Byly to zejména mimořádné bankovní transakce Živnobanky a Pragobanky, uskutečňované v Kraňsku, Přímoří, Charvátsko-Slavonsku, v Uhrách, Haliči i v Srbsku, Bulharsku a perspektivně rovněž v ruském záboru Polska a prohlašované za projev podpory zdatnějšího českého národa ostatnímu hospodářsky slabému Slovanstvu. Podobně také filiálky českých bank, zřizované v Krakově, Lvově, Terstu, Brodech, Černovicích, Bělehradu a v Lublani, byly do obchodních rejstříků příslušných soudů okázale zaznamenávány nejenom v češtině a v němčině, ale i v jednotlivých slovanských jazycích. Afilacemi Živnobanky a Pragobanky, stejně jako akcionářkami Sporobanky se stávaly četné slovanské střední a malé banky, z nichž např. nacionálně vyhraněné ústavy Banka i štediona za Primorje v Sušaku, Beogradska trgovačka banka, Galicyjski ziemski Bank kredytowy ve Lvově, Hornouhorská banka Tatra v Martině, Hrvatska eskomptna

¹ O vývoji českého a rakouského bankovníctví Horák, J.: *Přehled vývoje českých obchodních bank*. Praha 1913; Pimper, A.: *České obchodní banky za války a po válce*. Praha 1929; März, E.: *Österreichische Industrie- und Bankpolitik in der Zeit Franz Josefs I.* Wien 1968; Michel, B.: *Banques et banquiers en Autriche au début du 20e siècle*. Paris 1976; Rudolph, R.: *Banking and Industrialisation in Austria-Hungary*. Cambridge 1976.

i mjenjačna banka v Brodu nad Savou, Hrvatska zemaljska banka v Osijeku, Jadranska banka v Terstu, Ljubljanska kreditna banka, Srpska kreditna banka v Bělehradu, Ústředná banka v Búdapešti, Úverná banka v Ružomberku a Warszawski Bank Przemysłowy byly postupně zapojovány do tvořících se concernů jednotlivých českých bank.²

Obchodní aktivitu českého peněžnictví za hranicemi domácí ekonomiky vysvětlovala žurnalistika jako praktické uskutečňování ideje slovanské hospodářské vzájemnosti. Od komentářů, které na toto téma publikovala finanční rubrika Národních listů a věstníky předních českých bank Finanční listy a Herold českoslovanského peněžnictví, vedla přímá cesta k formulaci velkorysých hospodářských projektů. Z nich vzbudil na novoslovanském sjezdu v Praze, který se konal o letnicích r. 1908, největší pozornost návrh na zřízení slovanské banky. Jeho autorem byl J. Preiss, advokát, publicista a politik, který právě nastupoval závratnou kariéru ve službách Živnobanky.³

Vývoz českého kapitálu na slovanské peněžní trhy vzbuzoval neskrývané uznání a někdy až přílišnou pýchu široké české veřejnosti a stával se stále nápadnější i v očích bankovního světa. Napovídaly to zasvěcené rozборы, které o vývoji předlitavského a v tom i českého bankovníctví uveřejňoval na stránkách Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums E. Łopuszański. Tento ministerský rada a vládní komisař vídeňské burzy uvedl v přednášce pro rakouské národohospodáře doslova toto: „Pražské mobilární banky, které v posledních letech silně vzrostly, snaží se soustřediti na Prahu část bankovních obchodů celého Rakouska. Některé z nich opírají tyto své snahy speciálně o myšlenku národněpolitickou. Tak Živnostenská banka např. svou sítí filiálék po Čechách, Moravě, Vidni, Krakově, Lublani, Celovci, Terstu a Dubrovniku je typem takové malé pražské koncentrace na podkladě slovanském. O stejnou myšlenku slovanské vzájemnosti opírá asi také Ústřední banka českých spořitelů rozšíření své působnosti přes hranice Čech.“⁴ Vzhledem k vysokému autorovu postavení možno pokládat jeho konstatování za náznak stanoviska nejvyšších míst ke slovanské kooperaci, která se začala rozvíjet pod vedením českých bank.

Do oficiálního projednávání této problematiky dává nahlédnout agenda vídeňských ministerských archívů. Podnět k ní poskytl úvodník, uveřejněný r. 1909 v listu Deutsches Volksblatt a obviňující český bankovní kapitál z expanze na jihu habsburské monarchie, která prý hraničila s pan-

² Nečas, C.: *Na prahu české kapitálové expanze*. Brno 1987 a *Podnikání českých bank v cizině 1898—1918* (v tisku).

³ Herman, K.: *Novoslovanství a česká buržoazie*. In: Kapitoly z dějin vzájemných vztahů národů ČSR a SSSR. 1. Praha 1958, s. 235—312; Vyšný, P.: *Neo-Slavism and the Czechs 1898—1914*. Cambridge 1977.

⁴ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums* 13, 1907, č. 2, s. 364 a rovněž samostatně Łopuszański, E.: *Das Bankwesen Österreichs. Vortrag gehalten in der Gesellschaft österreichischer Volkswirte am 8. Jänner 1907*. Wien 1907. Za hranicemi domácí ekonomiky měla však Živnobanka své filialky pouze ve Vidni, Krakově, Terstu a ve Lvově, kdežto v ostatních uvedených městech měla jenom afillace.

slavismem velkosrbského ražení.⁵ Obsah novinářského útoku byl probíráán v prezidiu ministerské rady a ministerský předseda pověřil zvláštním osobním dopisem společného ministra financí, aby vyšetřil, nakolik odpovídalo obvinění skutečnosti a jaká úloha se dala přičítat obchodní aktivitě českých bank z politického hlediska.⁶

Dotázaný ministr dal po této výzvě vypracovat tři expertizy, jejichž autory byli sekční šéf I. Gruber, generální tajemník Rakousko-uherské banky J. Pranger a bývalý ministerský rada a tajemník vídeňské burzy M. Pöschl.

První z uvedených expertů označil souvislost mezi ekonomikou a politikou za fakt, který se prý uplatňoval už drahně let právě v českém peněžnictví. Český bankovní kapitál přitom rozprostíral svou působnost především ve slovanském prostředí, což mělo nepochybně svou dobrou stránku. Tamní peněžní trh totiž trpěl nedostatkem volných prostředků, které však odmítal přijímat v podobě německého kapitálu. Úsilí českých bank tak napomáhalo hospodářskému povznesení Předlitavska, i když svými důsledky prospívalo slovanské vzájemnosti.⁷

Znalecký posudek, který vypracoval J. Pranger s výslovným připomenutím, aby jeho závěry byly pokládány z obchodního hlediska za přísně tajné, upozorňoval na to, že české banky otevíraly své pobočné ústavy nejenom na jihu, ale prakticky po celém státním území, a že touto činností usilovaly především o spojení se slovanskou klientelou. Vedoucí role v tomto postupu, používajícím zcela viditelně taktiky podle známého hesla Svůj k svému, byla připsána nikoliv Živnobance, nýbrž Sporobance, která prý „vždy a všude mávala praporem slovanské vzájemnosti“.⁸

Podle poslední citované expertizy byla pak mimo jakoukoliv diskusi skutečnost, že české bankovnictví prožilo v posledním desetiletí neobvyklý rozmach a těsně spolupracovalo se slovanskými peněžními ústavami v celém Rakousko-Uhersku. Tato tendence však nebyla škodlivá, poněvadž jako někdejší austroslavismus přinášela spíše užitek „pro veřejné zájmy a politické postavení monarchie“.⁹

Odborné posouzení tak potvrzovalo, že novoslovanské hnutí stejně jako celá idea slovanské hospodářské vzájemnosti vycházely z trvalé existence Rakousko-Uherska, v němž česká buržoazie usilovala o odpovídající mocenské pozice v ekonomice, správě a v politice. Taková snaha nemohla habsburskou nadvládou v ničem ohrozit a byla k ní naopak zcela loajální.

Při své územní expanzi, jejíž hlavní proud plynul na jihovýchod a podružné proudy se prodíraly východním a severovýchodním směrem, respektovalo české peněžnictví příkazy rentability a prosperity, neboť jejich nedodržením by banky i pojišťovny oslabovaly svou konkurenční schopnost a ohrožovaly by tak zájmy vlastních akcionářů. Vývoz kapi-

⁵ Deutsches Volksblatt 18. 6. 1909.

⁶ Ministerský předseda společnému ministrovi financí 26. 6. 1909, Státní ústřední archiv v Praze, MRF/R, Kor.—724/09.

⁷ J. Gruber společnému ministrovi financí 17. 7. 1909, ibidem.

⁸ J. Pranger společnému ministrovi financí s. d., ibidem.

⁹ M. Pöschl společnému ministrovi financí 21. 7. 1909, ibidem.

tálu stejně jako vývoz pojištění se tedy uskutečňoval z čistě výtěžných důvodů a teprve na druhém místě se přihlíželo k národnostní a etnické příbuznosti klientely.

Měřítkem životaschopnosti slovanské hospodářské vzájemnosti, jíž se s nebyvalou vehemencí chápala česká finanční oligarchie při zdůvodňování své exportní politiky, byly výkyvy předválečného hospodářského cyklu. Úvěrový nezájem zahraničního kapitálu o rakousko-uherskou ekonomiku spolu s válečnými přípravami vystupňoval zvláště v letech 1907 až 1911 napětí na finančních trzích. Hospodářské problémy doléhaly nejcitelněji na Uhry a Halič, kde se postupně stávala řada firem insolventními a propadala konkursům.¹⁰

Po cedulovém ústavu a vídeňských velkobankách začaly stahovat z obou těchto teritorií svůj kapitál také Živnobanka a Sporobanka, což vyvolávalo velmi ostrou kritiku tolik zdůrazňované slavnosti obchodního programu českého peněžnictví. Na česká *pro* se začalo odpovídat slovanskými *proti*, která zaznívala nejhlasitěji ze stránek Slovenského peňažníka a rovněž v polské publicistice.

Po skončení poslední mírové hospodářské konjunktury byl vystřídán altruismus v česko-slovenském úvěrovém spojení egoismem a vzájemnosti mezi Čechy a Slováky na poli peněžnictví vyvstávala různá úskalí, jejichž ošemetnost prozrazovaly dobové žurnalistické polemiky. Záminku k jejich rozpoutání poskytly české banky zřizováním svých afilací v Budapešti a zejména vypovídáním úvěrových smluv s partnery na Slovensku, což přijímaly slovenské peněžní ústavy se silicím rozčarováním.

Založení budapeštských afilací Živnobanky a České průmyslové banky prošlo ještě bez slyšitelných výhrad. Slovenský peňažník komentoval tyto operace dokonce příznivě a doporučoval, aby se slovenské peněžnictví obracelo na afilaci Živnobanky Országos Iparbank se svými úvěrovými požadavky a nepracovalo na tamním trhu s ústavu „nenašskými alebo nekulantnými“.¹¹ Když ale s podobným projektem vystoupila také Sporobanka a chtěla přeměnit dosavadní patronaci nad slovenskou Ústřednou bankou v Budapešti ve filiální poměr, vyslovil se k tomu orgán slovenského peněžnictví značně zdrženlivě a konstatoval: „Zdá sa, že české peňažné ústavy v posledné roky príliš silne vzrástly a že svoje kapitále nie sú vstave fruktívne doma elokovať.“¹²

Na tuto opatrně stylizovanou námitku české banky okamžitě reagovaly — Sporobanka ve Zvolenských novinách a Živnobanka ve Vídeňském

¹⁰ Jindra, Z.: *K rozvoji českého bankovního kapitálu před první světovou válkou*. ČSČH 5, 1957, č. 3, s. 506—526, Brezigar, E.: *Das wirtschaftlichen Konjunktur- und Depressionswellen in Österreich seit dem Jahre 1896*. Wien 1914.

¹¹ *Zemská průmyslová banka v Budapešti*. Slovenský peňažník 2, 1910, č. 1, s. 10. Rovněž Písch, M.: *Hospodárske styky českej a slovenskej buržoázie v rokoch 1900—1918 s hlavným zreteľom na peňažníctvo*. Sborník Univerzity Komenského 2, 1960, s. 103—124.

¹² *Obzor*, Slovenský peňažník 2, 1910, č. 3, s. 54—55 a *Slovenská banka v Pešti*. In: Hodža, M.: *Články, reči, štúdie*. 2. Československá súčinnosť 1898—1919. Praha 1930, s. 184—187.

denníku, což vyvolalo první kontroverze se Slovenským peňažníkem i s některými dalšími slovenskými listy.¹³

Žurnalistické polemiky se staly úvodem ke kritickému odsouzení české koncepce slovenské hospodářské vzájemnosti, neboť všechny výtky, které slovenské peněžnictví na stránkách tisku pouze naznačovalo, přednesl v plné šíři a otevřenosti lékař, politik a správce Ludové banky v Novém Meste n. Váh. J. Markovič na shromážděních, uspořádaných Československou jednotou 7.—8. srpna 1911 v Luhačovicích a úřednictvem slovenských peněžních a obchodních podniků 6. října 1912 v Martině.

Na luhačovické poradě hovořil J. Markovič o slovenské hospodářské emancipaci a její hlavní předpoklad spatřoval ve výstavbě peněžnictví, což bylo bez české pomoci nemožností. České kruhy prý však přistupovaly ke slovenským potřebám z čistě podnikatelského hlediska, neboť je ovládal výlučně „duch bankársky, duch vypočítavosti a vykorisťovania“. Takový přístup, který se řídil pouze chladným uvažováním a chyběla mu citovost bratrského zaujetí, musil však druhého partnera zbavovat všech iluzí a ochlazovat jeho původní nadšení. Referent dále statisticky dokazoval, že v operacích českého bankovního kapitálu na Slovensku převládala „habkavosť, nerozhodnosť ba doprosta malodušnosť“, zatímco v uherské metropoli byly otevřeny nebo přisvojeny tři velké afilace. Na závěr takto žalující argumentace pak položil provokující řečnické otázky: „Či je to nie irónia, keď české peňažníctvo ľahkou rukou investuje veľké milióny v spoločnosti maďarských Židov v maďarsko-českých bankách do podnikov veľmi pochybnej hodnoty, ovšem pri rigoróznom zadržaní zovňajších bankovníckych pravidiel a formúl, a slovenskému peňažníctvu, pracujúcemu síce altruisticky, na reálnej postati, dajú niekoľko stotisíc po veľkom antišambrovani a prejdení celého radu očisťujúcich a vysvetľujúcich retorzií pri pomerne vysokom úrokomere? Nie je zdrcujúca skutočnosť, že naše ústavy sú prenasledované, do výnimečného stavu postavené len preto, že sú v spojení s českým kapitálom, kdežto v skutočnosti požívajú len nepatrný zlomok toho úveru, ktorý dáva české peňažníctvo na základe národného indiferentizmu a internacionálneho výdelkárstva práve židovsko-maďarským ústavom, ktoré ubíjajú naše ústavy a náš ľud?“¹⁴

Podobnou náplň a slovní vybavení měl také Markovičův projev v Martině o významu organizace slovenského peněžnictví v právě probíhající hospodářské krizi. Příslušná pasáž o česko-slovenské hospodářské vzá-

¹³ *Škodlivá nedôvera*. Zvolenské noviny 25. 3. a 25. 4. 1911 a *Na Slovensko*. Vídeňský denník 23. 3. 1911.

¹⁴ Markovič, J.: *Vývin slovenského peňažníctva, význam zasiahnutia českých peňažných ústavov do evolúcie slovenského peňažníctva, spoločný náš postup na peňažnom poli zo stanoviska česko-slovenskej jednoty*. Slovenský peňažník 4, 1913, č. 3, s. 43. Dosavadní literatura o česko-slovenské vzájemnosti a o poradách v Luhačovicích věnuje hlavní pozornost politické stránce této problematiky — viz např. Vochala, J.: *Luhačovské sněmy česko-slovenské*. Praha—Luhačovice 1936, Rotnágel, J.: *Češi a Slováci*. Praha 1945, *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov*. Bratislava 1956, Novotný, J.: *Češi a Slováci za národného obrození a do vzniku československého státu*. Praha 1968 aj.

jemnosti znovu obsahovala tvrzení, že v centrálních českých bank „zavládl zárobní a kšeftářský duch, prostý akejkolvek sentimentality a citových projevů“, který prý byl v dané době příčinou „macošského pokračování českého kapitálu vůči nám (tj. Slovákům — pozn. aut.)“.¹⁵ Převeliká ochota, s jakou české banky dříve navazovaly styk se slovenskými klienty, byla nebezpečná, poněvadž vzbuzovala mezi diletanty velkášské představy a lákala k riskantní investiční činnosti.

Zatímco na výhrady Slovenského peňažníka k obchodní aktivitě pražských bank na peněžním trhu v Budapešti reagoval český bankovní kapitál bezodkladně a zavalil podnět k žurnalistickým polemikám o této sporné otázce, pak s podobnou odpovědí na kritiku ryze obchodního chápání česko-slovenské hospodářské vzájemnosti v období nastupující hospodářské krize se poměrně dlouho otálelo.

Periodický tisk a bankovní věstníky přinesly o luhačovické poradě poměrně obsáhlé zpravodajství, v němž však byl Markovičův projev znamenán jenom ve výtahu a s korekturou jeho ostrých forem. Stanovisko k němu nebylo zaujato ani na zasedáních národohospodářského odboru Československé jednoty, ani na zasedáních např. výkonného výboru Živnobanky, kde o luhačovické poradě referoval tehdejší náměstek ředitele R. Pilát, propagátor Slovenska jako budoucího odbytiště českého kapitálu a zboží; usnesení jednat o jeho informacích později čekalo však marně na své splnění a bylo nakonec odloženo ad acta.¹⁶

Teprve s dvouletým zpožděním přednesl na další luhačovické poradě 11. a 12. srpna 1913 manifestační projev o česko-slovenských hospodářských vztazích sám J. Preiss. V tehdejší hospodářské depresi vyzýval reprezentant Živnobanky věřit sobě samým a pojímat spolupráci mezi Čechy a Slováky „ne se stanoviska románových snů, ale se stanoviska střízlivé a klidné potřeby možností života a dne“. Aktuálnost svého apelu dokládal známým pokusem o založení celulózky v Martině a probíhající sanaci Tatrabanky, kdy se prý vynořovaly vedle přežívajících i zdravé představy o těchto otázkách. Z obou operací vyvozoval pak i ponaučení pro příští hospodářskou práci na Slovensku: „Vedou k úvaze a myšlení na podkladu čistě reálném a vzbudí poznání, které jsme i my v Čechách draho zaplatili, že hospodářský vývoj a speciálně vývoj peněžnictví může se dít jen a pouze na základě střízlivého a logického ce-

¹⁵ Markovič, J.: *Kritický nástin slovenského peňažníctva*. Slovenský peňažník 5, 1913, č. 2, s. 38.

¹⁶ XVI. výroční zpráva Československé jednoty za správní rok 1911. Praha 1912, s. 15 a Ročenka Československé jednoty a XVIII. výroční zpráva za správní rok 1913. Praha b. r. (1914), s. 74—76. Dále také Podnikový archiv Státní banky československé v Praze, Živnostenská banka v Praze, S-I-c-23, výkonný výbor 20. 9. 1911. R. Pilát byl autorem programového příspěvku *Uherské Slovensko a český kapitál*. Obzor národohospodářský 8, 1903, s. 8—14 a 63—71, který vyšel separátně v nakladatelství Unie, Praha 1903 a v přepracované podobě také ve *Slovenské čítance*, Praha 1911. Srov. také jeho vzpomínky na spolupráci s Československou jednotou, které publikují Rotnágl, J.: *Kniha Československé jednoty*. Praha 1925, s. 134—143 a Pražák, A., Rokos, J., Vochala, J.: *Rotnáglův sborník*. Praha 1935, s. 132—135.

nění věcí a lidí.¹⁷ Ačkoliv nikoho výslovně nejmenoval, označil kritiky z řad slovenského bankovního úřednictva nepřimo za romantické snílky, kteří místo tvořivé práce hýřili pouze planými frázemi.

Nebýt první světové války a s ní spojených opatření proti jakékoliv opoziční politice, za kterou cenzura pokládala mj. i úsilí o česko-slovenskou vzájemnost, pokračovala by výměna názorů nepochybně i na dalších fórech, jaká se nabízela v létě r. 1914 na sjezdu slovenské mládeže v Liptovském Mikuláši, na valné hromadě Živeny v Martině a zejména na poradě Československé jednoty v Luhačovicích. Podkladem všech těchto připravovaných jednání se měla stát anketa, kterou uspořádal časopis Prúdy. Jednou z devíti otázek o spolupráci mezi Čechy a Slováky byla i otázka: „Ako smýšľate o hospodárskej vzájomnosti, o pomere slovenského a českého peňažníctva a aké úlohy má mať český kapitál na Slovensku?“¹⁸

Vypuknutí válečného konfliktu projednávání této a dalších otázek znemožnilo. B. Pavlů měl však možnost prostudovat všechny došlé odpovědi a konstatoval podle nich radikální změnu v názorech slovenské veřejnosti na česko-slovenskou vzájemnost. O hospodářské kooperaci v této souvislosti napsal: „Otevřenou ranou stále zůstává poměr mezi národohospodářskými instancemi. Slováci mnoho vytýkají českým ústavům v Uhrách a v jednotlivých případech právem. Že české ústavy až příliš dovedou zdůrazňovat mezinárodní ráz kapitálu, o tom jsme byli poučeni nejen v Pešti. A potom Slováci nesmějí jedno zapomínati: vzájemnost hospodářská může být založena jen na společných zájmech, nikoli na jednostranných obětech. Těžko žádati od českých ústavů v dnešní velké krizi mimořádnou laskavost, když ani u slovenských ústavů vůči slabému bratru — případ Tatry — nevidíme příliš mnoho obětavosti.“¹⁹

Tímto konstatováním byla výměna názorů o sporné otázce prozatím zakončena. Jejím předmětem se stala úvěrová spojení českých bank se slovenskými peněžními ústavy, považovaná za praktické uplatňování slovenské hospodářské vzájemnosti. Výkyvy posledního předválečného cyklu naznačily, kde zůstávala tato idea fikcí a za jakých okolností mohla být reálná.

V téže době zazněly protičeské výhrady také v Haliči, kde byl český kapitál od počátku akceptován s určitou rezervovaností. Tamní klientela jej zdaleka nechápala za vydávaný projev podpory ze strany bratrského národa, jako tomu bylo ve slovenském a zvláště v jihoslovenském prostředí, nýbrž v něm uznávala pouze jednu z větví cizí kapitálové expanze, která dusila slabé domácí peněžnictví a trvale je ponechávala na zcela vedlejší koleji. Za tento stav byly pražské banky obviňovány někdy dokonce britčěji, než velkobanky ve Vídni.

¹⁷ Preiss, J.: *Slovensko a my*. Moravsko-slezská revue 10, 1913—1914, s. 9. Projev nebyl publikován samostatně, ačkoliv se toho regionální tisk dost vehementně domáhal např. *Pracovní porady Československé jednoty v Luhačovicích*. Luhačovské listy 5, 1913, č. 2, s. 1—2. Některé myšlenky z projevu citují nebo parafrázuji Rotnágli, J.: o. c., s. 141—142 a Táborský, F. ve sborníku Jaroslavu Preissovi. 1870—1930. Několik vzpomínek. Praha 1930, s. 25—34.

¹⁸ Anketa. Prúdy 5, 1914, 9—10, s. 456.

¹⁹ Pavlů, B.: *Slovenský obzor*. Moravsko-slezská revue 10, 1913—1914, s. 445.

Zvlášť kriticky se o tom vyjádřil už A. Zgórski v anketě časopisu *Máj* o slovanském postupu. Ředitel lvovského ústavu Bank Krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem označil novoslovaný připravovanou spolupráci za protiváhu německému Drang nach Osten, pronesl však při této příležitosti naprosto neočekávanou poznámku: „Soudím, že Slované rakouští povinni jsou spojovati se především na poli hospodářském a zahájiti boj s nátlakem, který nás zde nechce připustiti k rozvoji. Vzdálen toho, abych činil jakékoliv výtky, poznamenávám pouze např., že kapitál český jest pro nás v Haliči stejně hrozný, jako kapitál a průmysl německý, a překáží nám stejně vytrvale, jako tamten.“²⁰ Uvedená citace vyvolala nepochybně rozpaky a redakce se snažila zmírnit její káravá slova, když je alespoň v závorce opatřila vysvětlivkou.

Ačkoliv nebyl v inkriminované poznámce nikdo uveden konkrétním jménem, dá se z ní vyčíst, že polská „haute finance“ nevrážila zřejmě na Živnobanku, která krátce předtím otevřela svou filiálku v Krakově. Její první dirigent doznal později antipatie tamní klientely a vzpomínal, s jakou nedůvěrou jej přijímali reprezentanti tamních hospodářských kruhů, guvernér cedulového ústavu L. Biliński a profesor finanční vědy a prezident města Krakova J. F. Leo.²¹

Také působení a činnost ostatních pobočných ústavů českých bank v Haliči přijímali však polští, ukrajinští a židovští obchodní zájemci odměřeně, na což si posteskl v přehledném rozboru týž autor, který působil ve službách Živnobanky jako dirigent obou jejích haličských filiálek a nakonec jako ředitel její afilace Warszawski Bank Przemysłowy. Tento zkušený znalec polských hospodářských poměrů mj. napsal: „České banky nemají v zemích slovanských na různých ustláno a podržují tam své místo díky své práci a superioritě našeho národa.“²²

V atmosféře nejistoty, která nastávala s blížící se předválečnou hospodářskou krizí, začali vkladatelé hromadně vybírat své úspory. To vedlo k náhlému nedostatku volných peněžních prostředků, zvyšovanému navíc vypovídáním reeskontních úvěrů. Za této situace se stávaly cizí banky v Haliči terčem útoků místní dobové publicistiky.

Ze sociálně demokratického tábora se této otázky dotkl významný haličský teoretik H. Diamand. V monografii o hospodářském postavení předválečné Haliče upozorňoval mj. na probíhající proces srůstání průmyslového a bankovního kapitálu a odsuzoval škodlivé důsledky, které přinášelo místnímu ropnému průmyslu jeho spojení s dolnorakouskými a českými bankami.²³

V liberálně demokratické publicistice se zabýval podobnou problema-

²⁰ *Slovanský postup*. *Máj* 4, 1906, č. 28, s. 435.

²¹ Valenta, J.: *Dojmy z pobytu v cizině*. In: Padesát let Živnostenské banky v Praze 1909—1919. Deset let Klubu úředníků Živnostenské banky v Praze 1909 až 1919. Praha b. r. (1919), s. 19—21.

²² Valenta, J.: *25 let českého bankovníctví*. Moravsko-slezská revue 7, 1910—1911, č. 6, s. 255.

²³ Diamand, H.: *Polożenie gospodarce Galicyi przed wojną*. Lipsk 1915, s. 26.

tikou W. F. Lewicki, známý několika studii o politickém a společensko-hospodářském životě v Haliči. Počátkem první světové války napsal na podkladě statistických pramenů publikaci, v jejíž druhé části byla více než polovina textu věnována pronikání cizího kapitálu na haličský peněžní trh. K tomuto jevu docházelo podle autora z ryze spekulativních důvodů — nikoliv na podporu industrializace, nýbrž k exploataci surovinového bohatství země.

Jakmile generální tajemník Rakousko-uherské banky odmítl prolongovat haličské směnky, stalo se to prý signálem k tomu, že cizí kapitál začal odplývat „zpátky na břehy modrého Dunaje a stříbrné Vltavy“.²⁴ Byla k tomu uvedena řada anonymních příkladů; za následujícím se nepochybně skrývala Sporobanka: „Známe cizí ústav, který, spáliv se při uplatňování svých zájmů v Bukovině, omezil poskytované úvěry v Haliči a přenesl všechny kapitály do Prahy.“²⁵ Naštěstí však domácí ekonomika důsledky takového kulturtrégrovství dovedla překonat a vzala si z nich poučení k posilování vlastního úvěrového systému. Domácí akciové banky, spořitelny, úvěrová společenstva a ostatní drobné peněžní ústavy bylo třeba podle autora podpořit vlastní solidaritou a nespolehat na žádnou cizí pomoc: „Jsme příliš chudí, abychom podporovali cizí banky. Ani groš cizím bankám — všechno sobě! Pak se nebudeme ohlížet na dobrodince z Vídně a z Prahy, kteří nás za naše vlastní peníze obšťastňují, pro svůj zisk naším grošem obdarovávají, ale napřed z něj sami tyjí.“²⁶

Slovanská hospodářská vzájemnost se tedy uplatňovala na poli financí jako vývoz a dovoz kapitálu. Exportující české banky se přitom zaměřovaly na okruh těch odvětví, která jim při poměrně malém obchodním riziku slibovala zisky, nedosažitelné na českém peněžním trhu. Importující slovanská klientela chtěla naopak krýt silnou domácí poptávku po úvěrech a posilovat tím růst národních ekonomik. Povinnosti na jedné a přání na druhé straně vyvolávaly ovšem četná nedorozumění, která byla v dobové terminologii vysvětlována jako protiklad mezi internacionálními příkazy bankovního podnikání a nacionálními požadavky národohospodářské politiky.

DIE SLAWISCHE WIRTSCHAFTLICHE GEGENSEITIGKEIT IN DEN WIDERSPRÜCHEN VON TATSACHEN UND WORTEN

Die Durchdringung des tschechischen Bankkapitals in die Randgebiete der Habsburgischen Monarchie und allmählich auch außerhalb der österreichisch-ungarischen

²⁴ Lewicki, W.: *Zagadnienie gospodarstwa Galicyi. Na marginesie statystyki 1910 roku*. Lwów 1914, s. 116—117.

²⁵ *Ibidem*, s. 125.

²⁶ *Ibidem*, s. 128.

rischen südöstlichen und nordöstlichen Grenzen erklärte die zeitgenössische Journalistik als praktische Verwirklichung der slawischen wirtschaftlichen Gegenseitigkeit. Die slowakische und polnische Klientel akzeptierte aber die Handelsaktivität der tschechischen Banken nicht und besonders in der Zeit der wirtschaftlichen Krise am Vorabend des I. Weltkrieges unterzog sie die scharfen Kritik.